

EWA STEFAŃSKA*

ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNOPRAWNA ZA SZKODĘ WYRZĄDZONĄ WYKONANIEM ZABEZPIECZENIA

I. UWAGI WSTĘPNE

Celem postępowania zabezpieczającego jest zapewnienie skuteczności orzeczenia merytorycznego wydanego w postępowaniu rozpoznawczym prowadzonym przed sądem państwowym (art. 730¹ k.p.c.¹) lub przed sądem polubownym (art. 1181 k.p.c.). Postępowanie zabezpieczające ma charakter przyspieszony i odformalizowany, gdyż udzielenie zabezpieczenia nie wymaga udowodnienia, ale jedynie uprawdopodobnienia istnienia roszczenia² podlegającego zabezpieczeniu, zaś w przypadku roszczeń dochodzonych przed sądami państwowymi, także uprawdopodobnienia interesu prawnego w udzieleniu zabezpieczenia. W piśmiennictwie wskazuje się, że uprawdopodobnienie (*semiplena probatio*) jest środkiem zastępczym dowodu w ścisłym znaczeniu i nie daje pewności, lecz tylko prawdopodobieństwo

* Doktor nauk prawnych, pracownik Katedry Prawa i Postępowania Administracyjnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; wieloletni sędzia Sądu Apelacyjnego w Warszawie orzekający w wydziałach cywilnym i gospodarczym, obecnie sędzia Sądu Najwyższego.

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 1360); dalej: k.p.c.

² Obecnie w piśmiennictwie przeważa pogląd, że przedmiotem zabezpieczenia jest roszczenie procesowe, a nie materialnoprawne. Por. D. Zawistowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, *Komentarz do art. 730–1088*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 16–17; A. Jakubecki: *Postępowanie zabezpieczające w sprawach z zakresu prawa własności intelektualnej*, Kraków 2002, s. 207; J. Jagieła: *Sądowe postępowanie zabezpieczające w praktyce komorniczej po zmianach w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego*, *Przegląd Prawa Egzekucyjnego* 2004, nr 7–9, s. 31. Trafne jest zapatrywanie, że pojęcie „roszczenie” należy rozumieć szeroko, jako każde uprawnienie doznające ochrony prawnej, sytuację prawną danego przedmiotu lub roszczenie procesowe, będące przedmiotem postępowania cywilnego, w związku z którym zabezpieczenie orzeczono (tak: T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, pod red. T. Erecińskiego, wyd. 5, Warszawa 2016, s. 680–681).

twierdzenia o określonym fakcie. Zgodnie z treścią art. 243 k.p.c. jest to środek zwolniony z formalizmu postępowania dowodowego, lecz — co do zasady — uprawdopodobnienie nie może opierać się na samych twierdzeniach strony³. W celu uprawdopodobnienia roszczenia wnioskodawca może powoływać i przedstawiać zarówno dowody, w tym tzw. dowody niedające pewności, jak i inne środki, nieuznawane przez kodeks postępowania cywilnego za dowody (np. pisemne oświadczenia, surogaty dokumentów, tzw. opinie prywatne)⁴.

Odformalizowany charakter uprawdopodobnienia wymaganego na potrzeby udzielenia zabezpieczenia roszczenia rzutuje na sposób oceny materiału dowodowego zaoferowanego na etapie składania wniosku. Udzielając zabezpieczenia, zazwyczaj sąd nie dysponuje pełnym materiałem dowodowym. Uprawdopodobnienie zaś nie daje pewności co do prawdziwości twierdzeń strony o istnieniu roszczenia, lecz pozwala jedynie przyjąć, że jest ono prawdopodobne. Uprawdopodobnienie roszczenia może nastąpić w każdy możliwy sposób, ma ono dać sądowi słuszną podstawę do przypuszczenia o istnieniu roszczenia, według kryterium wiarygodności roszczenia. Przy tym, w judykaturze trafnie wskazuje się, że uprawdopodobnienie odnosi się zarówno do okoliczności faktycznych, na których opiera się roszczenie i które powinny być przedstawione, a ich istnienie prawdopodobne w świetle dowodów oferowanych przez uprawnionego, jak i do podstawy prawnej roszczenia, która powinna być prawdopodobna w tym znaczeniu, że dochodzone roszczenie znajduje podstawę normatywną⁵.

W postępowaniu zabezpieczającym wprowadzie nie jest wyłączona możliwość prowadzenia postępowania dowodowego, jednakże z uwagi na jego cel polegający na udzieleniu uprawnionemu natychmiastowej ochrony, należy dążyć jak najszybciej do wydania rozstrzygnięcia w przedmiocie wniosku. Na istnienie takiego obowiązku wskazuje art. 737 k.p.c., który stanowi, że wniosek o udzielenie zabezpieczenia podlega rozpoznaniu bezzwłocznie, nie później jednak niż w terminie tygodnia od dnia jego wpływu do sądu, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Natomiast wówczas, gdy ustawa przewiduje rozpoznanie wniosku na rozprawie (art. 753¹, 754 k.p.c.), sąd powinien ją wyznaczyć tak, aby mogła odbyć się w terminie miesięcznym od dnia wpływu wniosku⁶.

³ Por. T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, *Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, wyd. 5, Warszawa 2016, s. 328; T. Demendecki (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I, pod red. A. Jakubeckiego, wyd. 7, Warszawa 2017, s. 436–437; E. Rudkowska-Ząbczyk, art. 243 (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, wyd. 21, Legalis 2018; M. Iżykowski: *Charakterystyka prawna uprawdopodobnienia w postępowaniu cywilnym*, *Nowe Prawo* 1980, nr 3, s. 71.

⁴ Zob. uzasadnienia postanowień SN: z dnia 11 sierpnia 2005 r., III CNP 4/05, OSNC 2006, nr 1, poz. 17; z dnia 16 października 2012 r., IV CNP 46/12, LEX nr 1243068; z dnia 28 sierpnia 2013 r., V CNP 83/12, LEX nr 1375494.

⁵ Zob. uzasadnienie postanowienia SA we Wrocławiu z dnia 24 lutego 2014 r., I ACz 282/14, LEX nr 1567124, a także T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, *op. cit.*, s. 683–684.

⁶ Por. E. Stefańska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, pod red. M. Manowskiej, wyd. 3, Warszawa 2015, s. 436.

Istota postępowania zabezpieczającego wyraża się więc w tym, że sąd dokonuje jedynie pobieżnej analizy dostarczonych przez wnioskodawcę dowodów i innych środków. W tej sytuacji możliwość dojścia przez sąd do wniosku o niezasadności roszczenia, w wyniku przeprowadzenia pełnego postępowania dowodowego, jest oczywistym założeniem tej instytucji⁷. Dlatego w art. 739 k.p.c. ustawodawca przewidział, że wykonanie postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia sąd może uzależnić od złożenia przez uprawnionego kaucji na zabezpieczenie roszczeń obowiązanego powstałych w wyniku wykonania postanowienia o zabezpieczeniu. Z kaucji tej obowiązanemu przysługuje pierwszeństwo zaspokojenia przed innymi należnościami, zaraz po kosztach egzekucyjnych. W piśmiennictwie trafnie wskazuje się, że istnienie instytucji kaucji jest wyrazem wyważenia interesów stron postępowania. O ile bowiem udzielenie zabezpieczenia jest przejawem ochrony udzielanej prawu podmiotowemu lub innemu interesowi wierzyciela, o tyle kaucja służy ochronie interesu obowiązanego, skoro zabezpiecza jego roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej wykonaniem zabezpieczenia. Wzywając uprawnionego do złożenia kaucji, sąd uświadamia mu konsekwencje lekkomyślnego złożenia wniosku o udzielenie zabezpieczenia, a zarazem umożliwia zaspokojenie uszczerbku majątkowego poniesionego przez obowiązanego wskutek zabezpieczenia roszczenia⁸. W celu zaspokojenia się z kaucji obowiązanemu musi uzyskać tytuł egzekucyjny przeciw uprawnionemu, a więc wytoczyć proces na podstawie art. 746 k.p.c.

II. PRZESŁANKI ROSZCZENIA O NAPRAWIENIE SZKODY WYRZĄDZONEJ WYKONANIEM ZABEZPIECZENIA

Zgodnie z treścią art. 746 k.p.c., jeżeli: 1) uprawniony nie wniósł pisma wszczynającego postępowanie w wyznaczonym terminie; 2) uprawniony cofnął pozew lub wniosek; 3) pozew lub wniosek zwrócono; 4) pozew lub wniosek odrzucono; 5) powództwo bądź wniosek oddalono; 6) postępowanie umorzono; 7) zabezpieczenie zostało udzielone przed wszczęciem postępowania, a uprawniony: (a) nie wystąpił we wszczętym postępowaniu w sprawie o całość roszczenia lub (b) wystąpił o roszczenia inne niż to, które zostało zabezpieczone — obowiązanemu przysługuje przeciwko uprawnionemu roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej wykonaniem zabezpieczenia. Przesłankami odpowiedzialności odszkodowawczej opartej na powołanym przepisie są: szkoda, jej związek przyczynowo-skutkowy z wykonaniem zabezpieczenia⁹,

⁷ Zob. uzasadnienie postanowienia SA w Szczecinie z dnia 28 grudnia 2006 r., I ACz 1129/06, LEX nr 516576.

⁸ Por. A. Jakubecki (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, pod red. A. Jakubeckiego, wyd. 7, Warszawa 2017, s. 40 i n.

⁹ W piśmiennictwie trafnie wskazuje się, że między wykonaniem zabezpieczenia a szkodą musi istnieć normalny związek przyczynowy. Dlatego w sytuacji, gdy uprawniony cofnął pozew albo nie wszczął postępowania,

a także wystąpienie którejkolwiek z okoliczności wymienionych enumeratywnie w art. 746 k.p.c. Okoliczności te w większości pokrywają się z wymienionymi w art. 744 k.p.c. zdarzeniami prowadzącymi do upadku zabezpieczenia, do których zalicza się: 1) prawomocny zwrot pozwu lub wniosku; 2) odrzucenie pozwu lub wniosku; 3) oddalenie powództwa lub wniosku; 4) umorzenie postępowania; 5) jeżeli zabezpieczenie zostało udzielone przed wszczęciem postępowania, sytuacja, gdy uprawniony: (a) nie wystąpił we wszczętym postępowaniu w sprawie o całość roszczenia lub (b) wystąpił o roszczenia inne niż to, które zostało zabezpieczone. Dodatkowo art. 746 k.p.c. obejmuje niewniesienie pisma wszczynającego postępowanie w sprawie w wyznaczonym terminie oraz cofnięcie pozwu lub wniosku. Przy tym, należy zgodzić się z poglądem, że sam upadek zabezpieczenia nie stanowi zdarzenia skutkującego powstaniem odpowiedzialności odszkodowawczej uprawnionego, bowiem jest ona związana z ostatecznym wynikiem postępowania w sprawie, a nie z losem samego zabezpieczenia. Stąd w wypadku wyrządzenia szkody przez wykonanie zabezpieczenia, które następnie zostało uchylone przez sąd na podstawie art. 742 k.p.c., powstanie odpowiedzialności odszkodowawczej będzie uzależnione od tego, czy postępowanie w sprawie ostatecznie zakończy się w jeden ze sposobów wymienionych enumeratywnie w art. 746 k.p.c.¹⁰

Jako odrębne podstawy odpowiedzialności uprawnionego ustawodawca wymienił cofnięcie pozwu i umorzenie postępowania, pomimo że — zgodnie z treścią art. 355 § 1 k.p.c. — cofnięcie pozwu powoduje umorzenie postępowania. W piśmiennictwie wyrażony został pogląd, że oprócz sytuacji umorzenia postępowania na skutek cofnięcia pozwu, odpowiedzialność odszkodowawcza uprawnionego w przypadku umorzenia postępowania może zachodzić wówczas, gdy jest ono skutkiem niewłaściwego działania uprawnionego w postępowaniu, w którym udzielono mu zabezpieczenia. Jako przykład wskazano zawieszenie, a następnie umorzenie postępowania wobec zaniechania wskazania przez powoda adresu pozwanego lub niewykonania innych zarządzeń uniemożliwiających nadanie sprawie dalszego biegu (art. 177 § 1 pkt 6 i art. 182 § 1 k.p.c.). Natomiast w przypadkach cofnięcia pozwu lub zaniechania jego wniesienia spowodowanego spełnieniem świadczenia przez obowiązanego, ograniczenia dochodzonego roszczenia z powodu jego spełnienia przez obowiązanego czy zmiany roszczenia o wydanie rzeczy na żądanie zapłaty odszkodowania spowodowanej jej zniszczeniem przez obowiązanego, pomimo formalnego istnienia przesłanki do dochodzenia odszkodowania określonej w art. 746 § 1 k.p.c., roszczenie odszkodowawcze nie powinno być uwzględnione¹¹.

bowiem został zaspokojony przez wydanie postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia, obowiązanemu nie przysługuje roszczenie o naprawienie szkody, chyba że wykaże, iż zabezpieczenie było zbędne lub jego rozmiar był niecelowy. Por. T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, *op. cit.*, s. 749–750.

¹⁰ Por. A. Kubas: *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną wykonaniem zabezpieczenia (art. 746, 1182 k.p.c.)*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2006, nr 3–4, s. 59.

¹¹ Por. D. Zawistowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2013, s. 99–101. Natomiast A. Kubas: *Odpowiedzialność za szkodę...*, *op. cit.*, s. 60, uważa, że dla ustawo-

Jest to pogląd trafny, uwzględniający wykładnię celowościową analizowanego przepisu. W opisanych sytuacjach, pomimo nieuwzględnienia ostatecznie zabezpieczonego roszczenia, wszczynający postępowanie nie mógłby bowiem zostać uznany za przegrywającego proces także w rozumieniu art. 98 § 1 k.p.c. Jednakże pogląd ten pozostaje w sprzeczności z wykładnią gramatyczną art. 746 k.p.c.

Wysokość należnego uprawnionemu odszkodowania powinna być ustalona z uwzględnieniem ogólnych zasad określonych w art. 361–363 k.c. W szczególności uprawniony ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa wykonania zabezpieczenia, z którego szkoda wynikła. Naprawienie szkody obejmuje straty, które poszkodowany poniósł (*damnum emergens*), oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono (*lucrum cessans*). Naprawienie szkody powinno nastąpić według wyboru obowiązanego bądź przez przywrócenie stanu poprzedniego, bądź przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Jednakże, gdyby przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne trudności lub koszty, roszczenie poszkodowanego ogranicza się do świadczenia w pieniądzu. Ponadto, jeżeli obowiązanym przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, obowiązek jej naprawienia ulega odpowiedniemu zmniejszeniu stosownie do okoliczności, a zwłaszcza do stopnia winy obu stron. Wydaje się, że obowiązanego, który dał uprawnionemu powód do wytoczenia powództwa, a następnie — już po udzieleniu i wykonaniu zabezpieczenia — spełnił świadczenie, można byłoby uznać za osobę, która przyczyniła się do powstania szkody wyrządzonej wykonaniem zabezpieczenia, co powinno skutkować odpowiednim zmniejszeniem należnego mu odszkodowania, a nawet prowadzić do całkowitego oddalenia jego powództwa w tym zakresie¹².

Za dyskusyjną można uznać kwestię, czy roszczenie odszkodowawcze oparte na art. 746 k.p.c. powstanie w wypadku częściowego jedynie oddalenia powództwa lub umorzenia postępowania. Z uwagi na sposób sformułowania przez ustawodawcę okoliczności w powołanym przepisie, należy uznać, że — co do zasady — chodzi w nim o przypadki oddalenia powództwa w całości lub umorzenia postępowania w sprawie w całości. Jednakże w piśmiennictwie słusznie wskazano, że nie można wykluczyć sytuacji, w której odpowiedzialność odszkodowawcza wynikająca z wykonania zabezpieczenia powstanie, pomimo częściowego tylko oddalenia powództwa. Będzie ona miała miejsce wówczas, gdy jednym pozwem dochodzonych jest kilka roszczeń, zaś te z nich, które zostały uwzględnione, nie uzasadniały udzielenia zabezpieczenia w ogóle, albo nie uzasadniały udzielenia zabezpieczenia w określony sposób lub w określonym zakresie, zaś jego udzielenie i wykonanie stało się przyczyną powstania szkody¹³. Pogląd ten jest uzasadniony również dlate-

dawcy wystarczającą przesłanką powstania roszczenia odszkodowawczego jest okoliczność, iż postanowienia o umorzeniu postępowania (niezależnie od przyczyny) kończą postępowanie bez merytorycznej weryfikacji zasadności pozwu lub wniosku.

¹² Por. T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, *op. cit.*, s. 749.

¹³ Por. A. Kubas: *Odpowiedzialność za szkodę...*, *op. cit.*, s. 61.

go, że niezasadne byłoby uzależnianie powstania roszczenia odszkodowawczego opartego na treści art. 746 k.p.c. od tego, czy uprawniony zawarł kilka roszczeń w jednym pozwie, czy wniósł kilka pozwów obejmujących osobno poszczególne roszczenia.

Legitymowanym czynnie do wytoczenia powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej wykonaniem zabezpieczenia jest obowiązany. Natomiast legitymacja procesowa bierna w procesie przysługuje uprawnionemu, na którego rzecz dokonano zabezpieczenia, niezależnie od tego, czy zabezpieczenie zostało udzielone na wniosek, czy z urzędu¹⁴. Uprawnieni, którzy łącznie uzyskali zabezpieczenie, ponoszą solidarną odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę (art. 746 § 2 k.p.c.). Oznacza to, że realizacja tytułu zabezpieczającego przez jednego z uprawnionych może być podstawą odpowiedzialności odszkodowawczej także pozostałych uprawnionych, którzy łącznie uzyskali zabezpieczenie¹⁵. Solidarna odpowiedzialność uprawnionych za szkodę wyrządzoną wykonaniem zabezpieczenia występuje w razie wykonania zabezpieczenia w interesie wszystkich uprawnionych, co zachodzi w wypadku współuczestnictwa. Przy tym obojętne jest, czy kilku uprawnionych uzyskało zabezpieczenie na skutek wspólnego, czy osobnych wniosków. W tej ostatniej sytuacji do powstania solidarnej odpowiedzialności uprawnionych niezbędne jest, aby ten sam sposób zabezpieczenia wykonano jednocześnie na rzecz wszystkich uprawnionych. Natomiast solidarna odpowiedzialność uprawnionych nie występuje, jeżeli uprawnieni wnieśli pozwy w różnych sprawach, a łączy ich tylko osoba obowiązanej oraz fakt wykonania zabezpieczenia.

W przypadku dobrowolnego podporządkowania się dłużnika obowiązkom nałożonym na niego w postanowieniu o udzieleniu zabezpieczenia, w razie współuczestnictwa powodów (uprawnionych) uzasadniona jest solidarna odpowiedzialność tych spośród nich, na których wniosek sąd wydał postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia, chyba że chodzi o współuczestników jednolitych, gdyż w tym przypadku czynności działających współuczestników są skuteczne względem pozostałych (art. 73 § 2 k.p.c.). W przypadku przymusowego wykonania zabezpieczenia, o łącznym wykonaniu zabezpieczenia, uzasadniającym solidarną odpowiedzialność wierzycieli, można mówić w razie współuczestnictwa powodów (uprawnionych) tylko wtedy, gdy wykonanie nastąpiło w interesie wszystkich wierzycieli. Nie jest jednak łącznym wykonaniem zabezpieczenia przypadek, w którym wniosek o wykonanie zabezpieczenia pochodził od jednego z uprawnionych, chyba że w sprawie zachodziło współuczestnictwo jednolite¹⁶.

¹⁴ Por. T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, *op. cit.*, s. 750.

¹⁵ *Ibidem*, s. 750–751.

¹⁶ Na ten temat por. także A. Kubas: *Odpowiedzialność za szkodę...*, *op. cit.*, s. 71.

III. CHARAKTERYSTYKA ROSZCZENIA OPARTEGO NA ART. 746 K.P.C.

W judykaturze i piśmiennictwie dominuje pogląd, że art. 746 k.p.c. to przepis materialnoprawny, który określa samodzielnie i wyczerpująco przesłanki odpowiedzialności uprawnionego za szkodę wyrządzoną obowiązanemu wykonaniem zabezpieczenia¹⁷. Odpowiedzialność przewidziana w tym przepisie jest odpowiedzialnością niezależną od winy uprawnionego, za sam wynik procesu, na którego potrzeby ustanowiono zabezpieczenie¹⁸. Zdaniem Sądu Najwyższego, uzależnienie tej odpowiedzialności od winy uprawnionego podważałoby sens ustanowienia regulacji zawartej w art. 746 § 1 k.p.c.¹⁹ Jest to przepis szczególny w stosunku do art. 415 k.c., przewidujący odpowiedzialność surowszą od opartej na tym przepisie odpowiedzialności za czyny własne na zasadach ogólnych. Przewiduje on odpowiedzialność opartą na zasadzie ryzyka, a zatem uprawniony może od niej się uwolnić, jeżeli wykaże, że winę za dokonanie zabezpieczenia ponosi obowiązanemu, osoba trzecia, za którą nie ponosi odpowiedzialności, albo jego winę wyłącza siła wyższa²⁰. Przy tym, za osobę trzecią nie można uznać sądu, który wydał wadliwe postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia. W takiej sytuacji uprawniony ponosiłby odpowiedzialność odszkodowawczą wobec obowiązanego za szkodę spowodowaną wykonaniem zabezpieczenia na podstawie art. 746 k.p.c. Natomiast Skarb Państwa ponosiłby deliktową odpowiedzialność odszkodowawczą wobec uprawnionego (art. 417 i n. k.c.), jeżeli ten poniósłby uszczerbek na skutek wyegzekwowania od niego odszkodowania przez obowiązanego. Poza wskazanym wyżej wypadkiem, podstawa odpowie-

¹⁷ Por. M. Iżykowski: *Naprawienie szkody wyrządzonej zabezpieczeniem*, Palestra 1979, z. 10, s. 3–7; M. Bączyk: *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną wykonaniem zabezpieczenia w postępowaniu zabezpieczającym* (w:) *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 2, pod red. J. Gudowskiego, K. Weitza, Warszawa 2011, s. 2105 i n.; M. Romańska, O. Leśniak: *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 162 i n.; T. Marek: *Odpowiedzialność uprawnionego za szkodę spowodowaną zastosowaniem zabezpieczenia*, Przegląd Sądowy 2014, nr 10, s. 64–77.

¹⁸ W uzasadnieniu wyroku z dnia 24 marca 1969 r., III CRN 419/68, OSNC 1969, nr 12, poz. 231, SN wyjaśnił, że „odpowiedzialność ta istnieje z mocy szczególnego przepisu art. 746 k.p.c., mimo że powód może działać w najlepszej wierze w sposób zgodny z prawem, a wyegzekwowane na podstawie zabezpieczenia powództwa alimenty w dobrej wierze zużyć na własne potrzeby”. Pogląd ten jest powszechnie akceptowany w piśmiennictwie. Natomiast A. Kubas: *Odpowiedzialność za szkodę...*, *op. cit.*, s. 66, uważa, że „powszechnie akceptowana wykładnia art. 746 k.p.c. co do charakteru określonej w nim odpowiedzialności odszkodowawczej, jako odpowiedzialności niezależnej od winy uprawnionego, nie jest prawidłowa”.

¹⁹ Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 25 lutego 2010 r., V CSK 293/09, OSNC 2010, nr 11, poz. 148. Por. także wyroki SN: z dnia 24 marca 1969 r., III CRN 419/68, OSNCP 1969, nr 12, poz. 231; z dnia 3 października 1972 r., III CZP 53/72, OSNCP 1973, nr 10, poz. 164.

²⁰ Tak: T. Ereciński: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, *op. cit.*, s. 749. Por. także M. Walasik (w:) *Postępowanie zabezpieczające*, pod red. A. Jakubeckiego, System Prawa Procesowego Cywilnego, t. V, Warszawa 2016, s. 770–771 oraz 798–801, który wskazuje, że w sytuacjach szczególnych, do których zalicza się odpowiedzialność za wykonanie zabezpieczenia, przy ustalaniu możliwych przyczyn wyłączenia tej odpowiedzialności należy wziąć pod uwagę nie tylko kontekst przepisów, lecz także funkcje, których realizacji ma służyć obowiązek naprawienia szkody. Tymczasem wskazane wyżej okoliczności mają charakter uniwersalny i przerywają związek przyczynowy pomiędzy szkodą a postępowaniem indemnizowanym przez normę prawną.

działności za szkodę oparta na art. 746 k.p.c. nie ulega zmianie, gdy wierzycielem jest Skarb Państwa. Nie zachodzi bowiem wówczas odpowiedzialność za niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej z art. 417 i n. k.c., lecz odpowiedzialność wierzyciela wobec dłużnika w związku z wynikiem procesu²¹. Ponieważ odpowiedzialność za niesłuszne zabezpieczenie ma charakter bardzo surowy, dla złagodzenia jej skutków nie należy wykluczać sięgnięcia do zasad współżycia społecznego (art. 5 k.c.).

W orzecznictwie trafnie przyjmuje się, że skoro przesłanką odpowiedzialności wynikającej z art. 746 § 1 k.p.c. jest szkoda wyrządzona wskutek wykonania zabezpieczenia, a zabezpieczenie następuje na podstawie orzeczenia sądu, to przy ocenie, czy zabezpieczenie zostało wykonane, orzeczenie sądu o udzieleniu zabezpieczenia wiąże na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. w sprawie o naprawienie tej szkody. Wiążąca dla sądu w tej sprawie jest tylko sentencja tego orzeczenia, jeżeli jednak nasuwa ona wątpliwości co do swej treści i tym samym co do zakresu związania sądu orzeczeniem o zabezpieczeniu, sąd — ustalając zasięg mocy wiążącej tego orzeczenia — może odwołać się do jego motywów. Artykuł 365 § 1 k.p.c., podobnie jak i art. 366 k.p.c., tego nie wyklucza²². Nie wyklucza tego również art. 352 w zw. z art. 361 k.p.c. Sąd w sprawie o naprawienie szkody wyrządzonej wykonaniem zabezpieczenia, mając wątpliwości co do treści postanowienia o zabezpieczeniu, może wprawdzie zobowiązać stronę, podnoszącą te wątpliwości, do wystąpienia z wnioskiem o dokonanie wykładni tego postanowienia na podstawie art. 352 w zw. z art. 361 k.p.c. Nie jest jednak uzasadnione twierdzenie, że w razie wątpliwości co do treści orzeczenia wiążącego inny sąd na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. sąd ten może wątpliwości wyjaśnić wyłącznie we wskazanym wyżej sposób, tj. przez uzyskanie wykładni sądu, który wydał orzeczenie. Skorzystanie z tej ewentualności jest tylko jedną z możliwości ustalenia treści orzeczenia wiążącego inny sąd na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. i to o charakterze ostatecznym, wchodzącą w grę jedynie po bezskutecznym wyczerpaniu pozostałych środków zmierzających do usunięcia wątpliwości dotyczących treści orzeczenia²³.

W piśmiennictwie wskazuje się, że przez wykonanie zabezpieczenia trzeba rozumieć również dobrowolne podporządkowanie się dłużnika obowiązkom nałożonym na niego w postanowieniu o udzieleniu zabezpieczenia (np. obowiązki zapłaty sumy pieniężnej, wykonania nakazów lub zakazów)²⁴. Ponadto za trafny należy uznać pogląd, że użyte przez ustawodawcę w art. 746 k.p.c. pojęcie „wykonanie zabezpieczenia” obejmuje nie tylko sytuacje, gdy sąd zastosował sposób zabezpieczenia podlegający wykonaniu w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania cywilnego, lecz także wypadki zastosowania sposobów zabezpieczenia niena-

²¹ Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 8 stycznia 1971 r., III CRN 410/70, OSNC 1971, nr 7–8, poz. 142.

²² Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, LEX nr 274151.

²³ Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 25 lutego 2010 r., V CSK 293/09, OSNC 2010, nr 11, poz. 148.

²⁴ Por. A. Jakubecki: *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, Warszawa 2017, s. 78.

dających się do wykonania rozumianego jako konieczność podjęcia po wydaniu postanowienia dalszych czynności, w szczególności przez komornika lub sąd. Dla obowiązanego równie dotkliwe mogą być bowiem obydwa rodzaje postanowień i nie byłoby racjonalne wiązanie skutków odszkodowawczych jedynie z niektórymi sposobami zabezpieczenia. Dlatego w piśmiennictwie zasadnie zaproponowano rozumienie pojęcia szkody wywołanej „wykonaniem zabezpieczenia” jako szkody spowodowanej „funkcjonowaniem zabezpieczenia”²⁵.

Odpowiedzialność wynikająca z art. 746 k.p.c. jest odpowiedzialnością za sam wynik procesu i istnieje z mocy szczególnego przepisu, mimo że uprawniony może działać w najlepszej wierze, w sposób zgodny z prawem. Jednakże szkoda ta musi pozostawać w ścisłym związku przyczynowym z zabezpieczeniem. Ze względu na charakter postępowania zabezpieczającego, sposób wyrządzenia szkody wywołany jego wykonaniem, sama postać szkody, jak i sposób jej naprawienia mogą cechować pewne różnice w porównaniu z ogólnymi regułami odpowiedzialności odszkodowawczej²⁶. Szkoda jest uszczerbkiem w prawnie chronionych dobrach wyrażającym się w różnicy między stanem dóbr, jaki istniał i jaki mógłby następnie wytworzyć się w normalnej kolei rzeczy, a stanem, jaki powstał na skutek zdarzenia wywołującego zmianę w dotychczasowym stanie rzeczy, z którym to zdarzeniem ustawodawca wiąże powstanie odpowiedzialności odszkodowawczej. Samo jednak wyznaczenie rozmiaru szkody nie przesądza jeszcze o rozmiarze odszkodowania. Każdorazowo granice obowiązku naprawienia szkody wyznaczane są bowiem przez tzw. normalny związek przyczynowy pomiędzy zdarzeniem wywołującym uszczerbek a szkodą.

IV. WYGAŚNIĘCIE ROSZCZENIA ODSZKODOWAWCZEGO

Omawiane roszczenie odszkodowawcze wygasa, jeżeli nie będzie dochodzone w ciągu roku od dnia jego powstania (art. 746 § 1 zd. 2 k.p.c.). Termin ten jest zawity, nie podlega ani przywróceniu, ani przedłużeniu, ustawa bowiem wiąże z jego upływem skutek w postaci wygaśnięcia roszczenia odszkodowawczego. Termin ten sąd uwzględnia z urzędu. Ponieważ nie jest to termin przedawnienia, zawezwanie do próby ugodowej nie przerywa jego biegu²⁷. Jeżeli roszczenie odszkodowawcze powstało w wyniku wydania przez sąd jednego z orzeczeń wymienionych w art. 746 § 1 k.p.c., termin dochodzenia roszczenia rozpoczyna się z chwilą uprawomocnienia się tego orzeczenia.

W przypadku wniesienia skargi kasacyjnej termin ten rozpoczyna bieg w dniu prawomocnego zakończenia postępowania wywołanego jej wniesieniem. Wbrew

²⁵ Por. A. Kubas: *Odpowiedzialność za szkodę...*, *op. cit.*, s. 58.

²⁶ Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 10 stycznia 2008 r., IV CSK 339/07, LEX nr 492178.

²⁷ Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 21 lipca 2016 r., II CSK 575/15, OSNC 2017, nr 4, poz. 49.

ekonomii procesowej byłoby bowiem dochodzenie roszczenia już w czasie, gdy — wobec wniesienia skargi kasacyjnej — ostateczny los merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy nie jest jeszcze przesądzony. W piśmiennictwie wyrażono pogląd, że przepis ten znajduje zastosowanie jedynie w tych sprawach, w których skarga kasacyjna przysługuje. Zatem wniesienie niedopuszczalnej skargi kasacyjnej i jej odrzucenie z tego powodu pozostaje bez wpływu na bieg terminu do dochodzenia odszkodowania za szkodę wyrządzoną wykonaniem zabezpieczenia²⁸. W przepisie tym pominięto przypadek, w którym od prawomocnego orzeczenia będącego podstawą powstania roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej wykonaniem zabezpieczenia wniesiono skargę o wznowienie postępowania. Jak się wydaje, przyczyną zróżnicowania regulacji w odniesieniu do skargi kasacyjnej oraz skargi o wznowienie postępowania jest okoliczność, że w praktyce skarga kasacyjna — mimo iż tak jak skarga o wznowienie postępowania jest ona nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia — traktowana jest jako środek prawny „rutynowo” wnoszony w sprawach, w których jest ona dopuszczalna²⁹. Z tych względów wniesienie skargi o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem kreującym roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej wykonaniem zabezpieczenia nie wpływa na bieg terminu wytoczenia powództwa o naprawienie szkody.

V. ROSZCZENIE O ZWROT KWOTY NIENALEŻNIE ZAPŁACONEJ

Ponieważ art. 746 k.p.c. mówi o „szkodzie wyrządzonej wykonaniem zabezpieczenia”, powstała wątpliwość, czy dyspozycją tego przepisu objęte jest roszczenie o zwrot nienależnie zapłaconej kwoty, czy też przepis ten stanowi podstawę prawną do dochodzenia tylko naprawienia szkody, roszczenia zaś o zwrot nienależnie zapłaconej kwoty należy dochodzić na zasadzie przepisów kodeksu cywilnego o bezpodstawnym wzbogaceniu. Wątpliwość tę rozstrzygnął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 3 października 1972 r. (III CZP 53/72)³⁰, w której wyjaśnił, że art. 746 k.p.c. dotyczy roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej samym wykonaniem zabezpieczenia, dyspozycją tego przepisu nie jest natomiast objęte roszczenie o zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia. Do roszczeń takich więc będą miały zastosowanie przepisy kodeksu cywilnego³¹ o bezpodstawnym wzbogaceniu, w szczególności zaś art. 410 k.c., normujący zwrot nienależnego

²⁸ Por. D. Zawistowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, *op. cit.*, s. 99 i n. Jednak zob. także M. Romańska, O. Leśniak: *Postępowanie zabezpieczające...*, *op. cit.*, s. 162 i n.

²⁹ Por. A. Jakubecki: *Kodeks postępowania...*, *op. cit.*, t. II, s. 77.

³⁰ OSNC 1973, nr 10, poz. 164.

³¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 1025); dalej: k.c.

świadczenia. Ustawodawca w kodeksie postępowania cywilnego czyni bowiem wyraźne rozróżnienie między obu tymi roszczeniami. W szczególności stosownie do art. 338 § 1 k.p.c. w razie uchylecia lub zmiany wyroku, któremu nadany został rygor natychmiastowej wykonalności, sąd na wniosek pozwanego orzeka w orzeczeniu kończącym postępowanie „o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywróceniu poprzedniego stanu”. W następnym paragrafie tegoż artykułu stwierdza się, że przepis paragrafu poprzedzającego nie wyłącza możliwości dochodzenia w osobnym procesie naprawienia szkody poniesionej wskutek wykonania wyroku. Podobne rozróżnienie zawiera przepis art. 415 k.p.c., dotyczący wypadku uchylecia lub zmiany wyroku w postępowaniu o wznowienie postępowania, oraz art. 422 § 1 k.p.c. dotyczący rewizji nadzwyczajnej [obecnie art. 398¹⁹ w związku z art. 415 k.p.c. dotyczący skargi kasacyjnej]. Ponadto wskazano, że według art. 746 k.p.c. roszczenie o naprawienie szkody wygasa, jeżeli dłużnik nie dochodził go sądowo w ciągu roku od chwili jego powstania. Przyjęcie tezy, że art. 746 k.p.c. obejmuje również roszczenie o zwrot świadczenia, prowadziłoby do sytuacji trudnej do przyjęcia z punktu widzenia wykładni logicznej i systemowej, bowiem roszczenia z art. 338, 415 i 398¹⁹ k.p.c. przedawniałyby się z upływem lat 10, a analogiczne roszczenie z art. 746 k.p.c. — z upływem jednego roku.

W uzasadnieniu powołanej uchwały rozważono również kwestię, czy uznając, że podstawą prawną roszczenia dłużnika przeciwko wierzycielowi o zwrot świadczeń pieniężnych zapłaconych przez niego na podstawie postanowienia wydanego w postępowaniu zabezpieczającym stanowią przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu, biernie legitymowanym w tym procesie może być małoletni powód, którego powództwo o ustalenie ojcostwa i alimenty zostało prawomocnie oddalone. Na pytanie to Sąd Najwyższy udzielił odpowiedzi twierdzącej. Wskazał, że w razie dokonania świadczenia do rąk przedstawiciela ustawowego, pełnomocnika lub innej osoby, którą świadczący ma prawo uważać za upoważnioną do przyjęcia świadczenia, wzbogaconym jest nie ten, kto przyjął świadczenie, lecz osoba, którą on reprezentuje, w imieniu bowiem tej osoby i dla niej świadczenie zostało przyjęte. Analogiczna sytuacja zachodzi, gdy po stronie wykonującej świadczenie występuje przedstawiciel ustawowy lub dobrowolny. W razie więc przedstawicielstwa lub upoważnienia zachodzi bezpośrednie przesunięcie majątkowe, ponieważ przysporzenie nie przechodzi przez majątek osoby trzeciej. Z powyższym zagadnieniem wiąże się kwestia, jak przedstawia się sprawa świadomości obowiązku liczenia się ze zwrotem świadczenia w sytuacji, gdy pozwanym w procesie o zwrot świadczenia jest małoletni, który w poprzednim procesie o ustalenie ojcostwa i alimenty, występując jako powód, działał przez przedstawiciela ustawowego. Sąd Najwyższy uznał, że w tym wypadku decyduje świadomość przedstawiciela ustawowego. Jego bowiem działanie, podjęte w imieniu i na rzecz małoletniego, decyduje również o działaniu strony, którą reprezentuje. Skoro więc przedstawiciel ustawowy małoletniego, występując o zabezpieczenie powództwa w sprawie o ustalenie ojcostwa i alimenty,

uzyskał zabezpieczenie w trybie art. 753 k.p.c., polegające na zobowiązaniu dłużnika do uiszczania w powtarzających się terminach pewnej sumy pieniężnej na rzecz małoletniego, i skoro powinien się liczyć z obowiązkiem zwrotu w wypadku oddalenia powództwa tegoż małoletniego, to ta świadomość obowiązku ewentualnego zwrotu świadczenia rzutuje również na pozycję małoletniego, którego on zastępuje. W judykaturze przyjmuje się, że z obowiązkiem zwrotu powinna liczyć się strona, która egzekwuje świadczenie zasądzone nieprawomocnym wyrokiem zaopatrzonym w rygor natychmiastowej wykonalności³². Teza ta dotyczy również odpowiednio strony, która egzekwuje świadczenie na podstawie tymczasowego zarządzenia sądu, wydanego w celu zabezpieczenia roszczenia.

Zauważyć jednak należy, że zobowiązaniem do zwrotu świadczenia może być nie tylko małoletni pozwany (powód w sprawie o ustalenie ojcostwa i alimenty), lecz także osoba, która na podstawie przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jest zobowiązana do alimentacji. Jeżeli więc matka dziecka jest wyłącznie zobowiązana do alimentacji, a sumy wyegzekwowane zużyto na rzecz dziecka, powodowi przysługuje przeciwko niej roszczenie oparte na treści art. 140 k.r.o.³³ Stosownie bowiem do tego przepisu osoba, która dostarcza drugiemu środków utrzymania lub wychowania, nie będąc do tego zobowiązana, może żądać zwrotu od osoby, która powinna była to świadczenie spełnić. Zachodzi więc sytuacja, gdy wierzycielowi przysługują w stosunku do dwóch osób roszczenia oparte na tym samym roszczeniu, ale na podstawie zupełnie odrębnych stosunków prawnych. Do zobowiązania tego, zwanego zobowiązaniem *in solidum*, ma w drodze analogii odpowiednie zastosowanie przepis art. 366 k.c. Oznacza to, że wierzyciel może dochodzić całości lub części świadczenia od obu dłużników łącznie (jednym pozwem) lub od każdego z osobna, przy czym spełnienie świadczenia przez jednego z dłużników zwalnia pozostałych.

Jednakże w uchwale z dnia 20 października 2010 r. (III CZP 59/10)³⁴ Sąd Najwyższy uznał, że świadczenie uiszczane na podstawie postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia zobowiązującego dołożenia na rzecz małżonka kosztów utrzymania rodziny nie podlega zwrotowi jako świadczenie nienależne (art. 410 k.c.) w razie prawomocnego oddalenia w wyroku rozwodowym jego żądania zasądzenia alimentów na podstawie art. 60 k.r.o. Wyjaśnił, że użyte w art. 753 k.p.c. pojęcie „spraw o alimenty” obejmuje także sprawy, w których zgłoszone zostało, na podstawie z art. 27 k.r.o., żądanie przyczyniania się do zaspokajania kosztów rodziny, mające charakter alimentacyjny. Zagadnienie, czy małżonkom przysługuje w czasie trwania małżeństwa jedynie roszczenie o zaspokojenie kosztów rodziny, czy także roszczenie *stricte* alimentacyjne, jest rozstrzygane w doktrynie niejednolicie. Prze-

³² Zob. uchwałę SN z dnia 24 marca 1967 r., III PZP 42/66, OSNC 1967, nr 7–8, poz. 124.

³³ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. — Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz. U. z 2017 r. poz. 682); dalej: k.r.o.

³⁴ OSNC 2011, nr 5, poz. 52.

pisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego normują jedynie obowiązek alimentacyjny, powstający między małżonkami po rozwiązaniu lub unieważnieniu małżeństwa, albo po orzeczeniu separacji (art. 60 i 130 k.r.o.). Na tle wykładni art. 27 k.r.o. w judykaturze ukształtował się pogląd, że o potrzebach rodziny można mówić w zasadzie wówczas, gdy rodzina jest związana węzłem wspólnego pożycia. Jeżeli małżonkowie pozostają w faktycznej separacji, ustała między nimi wszelka więź, są bezdzietni, bądź ich dzieci, już samodzielne, nie pozostają z nimi we wspólnym gospodarstwie domowym, nie można uznać, że rodzina istnieje. W takiej sytuacji obowiązek małżonka przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb rodziny nie wygasa, lecz przybiera postać opartego na podstawie art. 27 k.r.o. obowiązku alimentowania drugiego małżonka w rozmiarze wynikającym z zasady równej stopy życiowej małżonków. Określony w art. 58 k.r.o. przedmiot orzekania przez sąd w wyroku rozwodowym nie obejmuje roszczenia o dostarczanie rodzinie środków utrzymania i — mającego podstawę w art. 27 k.r.o. — roszczenia o alimenty między małżonkami na czas procesu, szeroko bowiem rozumiany obowiązek alimentacyjny oparty na tej podstawie prawnej wygasa na skutek ustania małżeństwa. Nie stanowi jego prawnej kontynuacji obowiązek alimentacyjny oparty na podstawie art. 60 k.r.o., który powstaje dopiero wskutek rozwiązania małżeństwa przez rozwód³⁵. Nie można więc uznać, że podstawa świadczonych na rzecz współmałżonka przez czas trwania procesu alimentów, mająca źródło w postanowieniu o udzieleniu ich zabezpieczenia w sprawie o rozwód, odpada w następstwie oddalenia roszczenia tego małżonka o alimenty określone w art. 60 k.r.o.

VI. INNE PRZYPADKI ROSZCZEŃ ZWIĄZANYCH Z WYKONANIEM ZABEZPIECZENIA

Jeżeli szkoda jest wynikiem wadliwego wykonania tytułu zabezpieczenia przez organ, który prowadził postępowanie zabezpieczające, to wynikająca stąd odpowiedzialność opiera się na treści art. 23 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji³⁶. Komornik jest bowiem obowiązany do naprawienia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu czynności. Odpowiedzialny za szkodę solidarnie z komornikiem jest Skarb Państwa. Natomiast jeżeli to sąd wydał wadliwe postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia, Skarb Państwa ponosi deliktową odpowiedzialność odszkodowawczą wobec uprawnionego (art. 417¹ § 2 k.c.), jeżeli poniósł on uszczerbek na skutek wyegzekwowania od niego odszkodowania przez obowiązane. Odpowiedzialność Skarbu Państwa, oparta na wskazanej wyżej podstawie, może dotyczyć też szkody

³⁵ Zob. uchwałę SN z dnia 5 października 1982 r., III CZP 38/82, OSNC 1983, nr 2–3, poz. 31.

³⁶ Tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 1309.

poniesionej przez obowiązane, jeżeli nie zostałaby ona wyrównana przez uprawnionego na podstawie regulacji zawartej w art. 746 k.p.c. Naprawienia przez Skarb Państwa szkody wyrządzonej wydaniem wadliwego postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia można domagać się bez uprzedniego stwierdzenia niezgodności tego orzeczenia z prawem w postępowaniu ze skargi (art. 424^{1b} k.p.c.), w związku z tym sąd rozpoznający sprawę o odszkodowanie samodzielnie ustala tę przesłankę odpowiedzialności.

Ponadto od roszczenia odszkodowawczego, o którym mowa w art. 746 k.p.c., należy odróżnić roszczenie o zwrot świadczenia lub przywrócenie stanu poprzedniego (tzw. roszczenie restytucyjne). Przepisy art. 338 § 2 i art. 415 k.p.c. przewidują możliwość dochodzenia naprawienia szkody poniesionej wskutek wykonania wyroku, który następnie został uchylony lub zmieniony. Jednakże przepisy te — inaczej niż art. 746 k.p.c. — nie stanowią materialnoprawnej podstawy odpowiedzialności odszkodowawczej, lecz samoistne źródła roszczeń restytucyjnych³⁷. Restytucja wchodzi w grę zwłaszcza w przypadku wykonania zabezpieczenia roszczeń o charakterze nowacyjnym³⁸. W piśmiennictwie wyrażany jest pogląd, że podstawą prawną wystąpienia z tym roszczeniem jest stosowany odpowiednio art. 338 § 1 w zw. z art. 361 i art. 13 § 2 k.p.c.³⁹ Jednakże odmienne stanowisko w kwestii stosowania art. 338 k.p.c. w postępowaniu zabezpieczającym zajmują inni przedstawiciele doktryny⁴⁰, a także zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 czerwca 2005 r. (II CK 712/04)⁴¹, wskazując, że przepisy o postępowaniu zabezpieczającym nie przewidują wniosku restytucyjnego. Drugie ze stanowisk odwołuje się do art. 338 k.p.c. jako regulacji szczególnej, związanej z uchyleniem rygoru natychmiastowej wykonalności, oraz zasady, że na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. przepisy o procesie stosuje się jedynie odpowiednio do innych rodzajów postępowania i to tylko wówczas, gdy przepisy szczególne nie stanowią inaczej. Artykuł 746 § 1 k.p.c. jest zaś przepisem szczególnym w postępowaniu zabezpieczającym. Wskazuje się, że uchylenie lub zmiana postanowienia na podstawie art. 742 § 1 k.p.c. nie może uzasadniać przyznania odszkodowania na podstawie art. 746 § 1 k.p.c., ponieważ przepis ten statuuje odpowiedzialność za wynik postępowania w sprawie, a nie wynik postępo-

³⁷ Por. M. Walasik (w:) *Postępowanie zabezpieczające*, *op. cit.*, s. 766 oraz 817–821, a także powołana tam literatura.

³⁸ W przeciwieństwie do konserwacyjnego zabezpieczenia roszczenia, którego funkcją jest utrzymanie istniejącego stanu rzeczy, zabezpieczenie nowacyjne stwarza nową, prowizoryczną sytuację, trwającą aż do rozstrzygnięcia sprawy. Por. T. Ereciński: *O zabezpieczeniu nowacyjnym*, *Przełąd Sądowy* 1992, nr 3, s. 42–48.

³⁹ Por. m.in. E. Wengerek: *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, t. I, Warszawa 1994, s. 52; A. Jakubecki (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz*, pod red. A. Jakubeckiego, Zakamycze 2005, s. 1081; T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 440.

⁴⁰ Por. J. Jagieła (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 2016, s. 499; M. Iżykowski: *Naprawienie szkody wyrządzonej wykonaniem zabezpieczenia*, *Palestra* 1979, z. 10, s. 6.

⁴¹ LEX nr 180865.

wania zabezpieczającego. Akceptacja poglądu o dopuszczalności stosowania art. 338 § 1 k.p.c. w postępowaniu zabezpieczającym oznaczałaby dopuszczenie znacznego zróżnicowania podstaw do domagania się zwrotu wyegzekwowanego świadczenia i zasądzenia odszkodowania za jego wyegzekwowanie w postępowaniu zabezpieczającym. Jednakże w praktyce zakres szkody i wysokość świadczenia podlegającego zwrotowi mogą być identyczne.

O restytucji orzeka sąd, uchylając lub zmieniając wykonane postanowienie (np. w wyniku zaskarżenia albo na podstawie art. 742 k.p.c.). Dochodzenie przez obowiązanego roszczeń odszkodowawczych od uprawnionego możliwe jest wyłącznie w odrębnym postępowaniu. Sąd nie może orzekać w tym przedmiocie z urzędu lub na wniosek w postępowaniu, w którym uchyla lub zmienia postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia.

VII. PODSUMOWANIE

W piśmiennictwie trafnie się zauważa, że odpowiedzialność cywilnoprawna za szkodę wyrządzoną wykonaniem zabezpieczenia to przypadek odpowiedzialności z tytułu czynu niedozwolonego, bowiem szkoda jest skutkiem wykonania zabezpieczenia i zarazem nieprzeprowadzenia albo negatywnego wyniku postępowania w sprawie głównej. Pomimo że domaganie się udzielenia zabezpieczenia i skorzystanie z jego skutków jest działaniem w granicach wynikających z prawa procesowego, to udzielona uprawnionemu ochrona ma charakter akcesoryjny w stosunku do postępowania głównego i w związku z tym legalność skutków tej ochrony musi być oceniana przez pryzmat wyniku sprawy głównej, niezależnie od prawidłowości przeprowadzenia samego postępowania zabezpieczającego⁴². Oznacza to, że także w wypadku, gdy orzeczenie sądu o udzieleniu zabezpieczenia było zgodne z prawem, w razie ziszczenia się przesłanek określonych w art. 746 § 1 k.p.c. obowiązanym będzie mógł ponieść odpowiedzialność odszkodowawczą, skoro istnienie jego roszczenia materialnoprawnego nie zostało zweryfikowane w postępowaniu sądowym. Wówczas niezasadne jest nie tylko obciążenie obowiązanego obowiązkiem znoszenia zabezpieczenia, lecz zazwyczaj celowe jest także usunięcie ewentualnych uszczerbków, jakie poniósł on w związku z wykonaniem zabezpieczenia.

BIBLIOGRAFIA

Bączyk M.: *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną wykonaniem zabezpieczenia w postępowaniu zabezpieczającym* (w:) *Aurea praxis aurea theoria. Księga*

⁴² Por. M. Walasik: *Postępowanie zabezpieczające*, *op. cit.*, s. 758–759, a także powołana tam literatura.

- pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 2, pod red. J. Gudowskiego i K. Weitzza, Warszawa 2011.
- Demendecki T. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2017.
- Ereciński T.: *O zabezpieczeniu nowacyjnym*, Przegląd Sądowy 1992, nr 3.
- Ereciński T. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, *Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016.
- Ereciński T. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016.
- Iżykowski M.: *Naprawienie szkody wyrządzonej zabezpieczeniem*, Palestra 1979, z. 10.
- Iżykowski M.: *Charakterystyka prawna uprawdopodobnienia w postępowaniu cywilnym*, Nowe Prawo 1980, nr 3.
- Jagięła J.: *Sądowe postępowanie zabezpieczające w praktyce komorniczej po zmianach w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego 2004, nr 7–9.
- Jagięła J. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 2016.
- Jakubecki A.: *Postępowanie zabezpieczające w sprawach z zakresu prawa własności intelektualnej*, Kraków 2002.
- Jakubecki A. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2017.
- Kubas A.: *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną wykonaniem zabezpieczenia (art. 746, 1182 k.p.c.)*, Transformacje Prawa Prywatnego 2006, nr 3–4.
- Marek T.: *Odpowiedzialność uprawnionego za szkodę spowodowaną zastosowaniem zabezpieczenia*, Przegląd Sądowy 2014, nr 10.
- Romańska M., Leśniak O.: *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Stefańska E. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2015.
- Walasik M. (w:) *Postępowanie zabezpieczające*, pod red. A. Jakubeckiego, System Prawa Procesowego Cywilnego, t. V, Warszawa 2016.
- Wengerek E.: *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, t. I, Warszawa 1994.
- Zawistowski D.: *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Zawistowski D. (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, pod red. H. Doleckiego i T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność odszkodowawcza, wykonanie zabezpieczenia, roszczenie materialnoprawne, roszczenie o zwrot

EWA STEFAŃSKA

THE LIABILITY UNDER THE CIVIL LAW FOR DAMAGES CAUSED
BY THE ENFORCEMENT OF THE INJUNCTIVE ORDER

S u m m a r y

The main purpose of the article is analysis of the execution of an injunctive order by the authorized party on its compensation liability towards the ordered party. Accelerated and unformalised nature of the injunctive order procedure means that the court is not able to comprehensively evaluate the evidence at this stage of the proceedings. Application of this procedure involves a risk of granting the injunctive order to the party who as a result of the final examination of the case would not receive a favourable ruling that verifies the existence of the claim. When that happens, it arises a need to consider the problem of compensation liability of the party authorised by the court who executed the injunctive order, although in fact it has not benefited from the substantive claim that was protected. The nature of this liability is civil law, tort, independent from the fault of the party authorised by the court, related to the result of the legal proceeding in which the injunctive order had been established. Article 746 of the Code of Civil Procedure concerns exclusively the proceedings for the recovery of damages caused by the execution of the injunctive order and the recovery claims are not set out in that provision.

Keywords: compensation liability, execution of the injunctive order, substantive claim, recovery claim